

Intervju z Lewisom R. Binfordom*

©Božidar Slapšak

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,
Oddelek za arheologijo

Slika 1: Lewis R. Binford.

Kako danes ocenjujete vpliv nove arheologije, katere pobudnik ste bili pred tridesetimi leti?

Vpliv nove arheologije je pravzaprav težko ovrednotiti. Vse od začetka smo v okviru tako imenovane nove arheologije razpravljali o tem, kako naj se lotimo arheologije. Izhajali smo iz spoznanja, da tradicionalne arheološke interpretacije v veliki meri temeljijo na konvencijah in dogovorih. Če je bilo temu res tako, tedaj je bilo potrebno ugotoviti dvoje: prvič, ali so ti dogovori in konvencije točni in zanesljivi, in drugič, če niso, na kakšen način naj torej interpretiramo arheološki zapis. To sem razumel kot delovni program nove arheologije. Cela vrsta stvari je kazala, da so bile konvencije in dogovori, ki so dotedaj usmerjali interpretacijo, neustrezni. Vzemimo kot primer predpostavke o notranji homogenosti kultur, predpostavke o stilu – ugotovili smo, da obstajajo številni drugi vzroki za variabilnost kulturnih pojavov. Ne morete preprosto vzeti neke variante in reči, da je značilna za določeno etnično skupino. In ko smo začeli proučevati te konvencije, smo poskušali ugotoviti, kaj pogojuje variabilnost arheološkega zapisa. Nismo še prav začeli, ko so se že pojavili glasni ugovori, češ da smo povzpelniki in da je naše početje nesmiselno. Temu je kmalu sledil izziv postprocesualizma in postmodernistične filozofije.

Tako se je zgodilo, da je notranja povezanost med osebnostmi, za katere bi lahko rekli, da so sodelovale v novi arheologiji, pričela razpadati, ko so se ti ljudje odločali

za različna stališča glede izziva postmodernističnih argumentov. Zaradi tega menim, da nova arheologija kot neka trajno integrirana skupina ljudi, ki delujejo na skupnih načelih, v resnici ni nikoli obstajala. Bilo je torej veliko posameznikov, od katerih so nekateri sledili produktivni raziskovalni poti, drugi pa po mojem mnenju ne.

Rezultat tega je bil, da sta petnajst let soobstajali dve programske usmeritvi. Prva je bila razprava s filozofskimi vidiki postmodernizma in oblikami, v katerih se pojavljajo v arheološkem diskurzu, druga pa so bile raziskave na empiričnih osnovah, kajti mnoga od teh vprašanj so bila empirični in ne teoretski problemi. Vprašanja kot na primer, kaj je ustrezna enota raziskave, kaj je realna enota in podobno. Ob tem pa so bile opravljene tudi raziskave, ki so dejansko nadaljevale razmislek nove arheologije, da je namreč naša nevednost o tem, kaj pogojuje arheološki zapis, naravnost osupljiva. Največ napredka je bilo zatorej na področju, ki ga sam imenujem opazovalne domene arheologije.

Zgodaj se je pojavilo zanimanje za pogrebne običaje in poznavanje teh je preraslo vse, česar sem se naučil kot študent. Argumenti postprocesualistov, ki so sledili, so v nekem smislu te raziskave zadušili. V zadnjem času je proučevanje pogrebnih običajev dobilo nov zagon in spet se nam zastavlja isto staro vprašanje: kaj pogojuje variabilnost in kaj moramo torej poznati oziroma nadzirati, da bi mogli interpretirati, kar vidimo. Proučevanje pogrebnih običajev je sprva naglo napredovalo, sledilo je dolgo obdobje nič kaj produktivnega dela, sedaj pa se na tem področju končno spet nekaj premika. Študij kamnitih orodij se je nasprotno pričel počasneje; večina zgodnjih razprav je zadevala zbirne in ne podrobnosti, ki bi izhajale iz opazanj o tipologiji kamnitih orodij. Ob vzpodbudi, ki jo je dalo eksperimentalno delo, pa smo se naučili neverjetno veliko o lastnostih kamnitih orodij, ki nam lahko povedo veliko več kot le, kako so bila orodja izdelana. Delo, ki se je nanašalo na redukcijske strategije in prepoznavo izrabe virov, oziroma ugotavljanje, kateri tipi in katere lastnosti kamnitih orodij so povezani z gibanjem in kateri z redukcijo, izdelavo in uporabo na enem kraju – to je vsekakor novo in se še nadaljuje. Delo poteka počasi, hja, najbrž bi se vsi radi učili mnogo hitreje, pa vendar se na področju študija kamnitih orodij dogaja res veliko.

Tudi študij keramike je v krogu študentov z Univerze v Chicagu sprva naglo napredoval. Z redkimi izjemami – v mislih imam Billa Longacra in njegove ljudi – je večina raziskav zadevala dekorativno zasnovo, motive, strukturalne interpretacije, medtem ko je bilo opravljenih le malo

* Intervju je nastal leta 1995 na univerzi Southern Methodist University v Dallasu, Texas v Združenih državah Amerike.

temeljnih raziskav o oblikah in značilnostih posod in o tem, kaj pogojuje sestavo zbirov posodja. Podobno kot v primeru pogrebnih običajev so v zadnjem času tudi pri keramiki tovrstne raziskave spet bolj običajne in pričakujem, da jih bo v prihodnje še več. Značilno je, da so številni načrti, ki smo si jih zastavili, doživeli takšen obetaven začetek, da se nato nekaj časa ni dosti dogajalo, pa več razpravljalo, sedaj pa se vendarle nekaj premika v smeri, ki bo po mojem mnenju produktivna.

Tako nova arheologija kot njeni predhodniki so zagovarjali študij vzorcev poselitve in strukturne študije naselbinskih najdišč, ki naj bi pojasnile, kaj določa način nastanka in ureditve naselbin, kako so naselbine med seboj povezane, kako so notranje organizirane. Na tem področju je bilo opravljenega veliko dela. Seveda velja, da tekom svojih proučevanj zaznate vse več in več variabilnosti, in več, ko veste, večji je izziv vaši nevednosti. V osemdesetih in v začetku devetdesetih let je bilo napisanih več knjig na temo strukture naselbin in vzorcev poselitve. Vednost torej raste, vendar le akumulativno, ne pa v ideološkem smislu, kajti še vedno uporabljamo ista stara intelektualna orodja. Mislim, da se še nismo naučili dovolj, da bi lahko podatke opazovali na nov, boljši način.

Sam sem se dolgo ukvarjal s favnističnimi ostanki in tafonomijo, prav iz razlogov, o katerih sem že govoril v zvezi s celotno novo arheologijo. Če pogledamo tradicionalno arheološko poročilo, je favna v bistvu uporabljena le za sklepanje o naravnem okolju. Mi pa smo trdili, da so bili živalski ostanki v danem kontekstu odkriti zato, ker so jih uporabljali ljudje, ki so živeli jedli, kuhali, zavržli ostanke... Trdili smo, da nam favnistični ostanki govorijo o strategijah primarne ekonomije teh ljudi, o njihovih različnih preferencah, o tem, kaj je določalo njihovo prehrano in o celi vrsti organizacijskih zadev. To je področje, ki je, mislim, spodbodlo več raziskovalne domišljije kot skorajda katerokoli drugo polje raziskav. Odkar se je to v osemdesetih začelo, se nova spoznanja vrstijo brez prestanka, naše razumevanje variabilnosti je vse širše in zdi se, da se ta proces ne upočasnjuje, ne, vse več in več se dogaja. Delno seveda zato, ker je to področje zanimivo za prav vse arheologe, za tiste, ki se ukvarjajo s paleolitikom, in za one, ki raziskujejo kasnejša obdobja prazgodovine... To zanimanje presega meje kronološke specializacije. Z vidika cele vrste področij, ki temeljijo na opazovanju, smo se veliko naučili. In velik del tega, kar smo se naučili, se ujema z našimi izhodiščnimi predstavami.

Edino, kar se ni zgodilo, je rast teorije v znanstvenem smislu, teorije, ki omogoča, da posamezne stvari sesta-

vite – to, kar vemo o tafonomiji, s tem, kar vemo in razumemo o poselitvenih vzorcih in socialni organizaciji, ali karkoli pač že. Tega v bistvu nismo napravili. Arheologija je še vedno razcepljena v tematska področja, pri katerih nimamo opravka s sistemom, marveč s specifičnim področjem opazovanja. Vse različne značilnosti arheološkega zapisa je potrebno integrirati in obravnavati, če naj govorimo o nekem stanju sistema, o tem, kaj povzroča spremembe stanja v sistemih in podobno. Tega v bistvu nismo napravili. Imamo denimo razprave o poselitvenih vzorcih, ki pa nimajo nikakršnih implikacij za razumevanje razporeditve obrokov, vrst posodja, sistema shranjevanja živil in s tem povezanih opravil, za kar je morda pomembno poznavanje keramike in drugih struktur opazovane družbe. Tovrstne integracije ni.

Res pa je, da je učenje zelo počasen proces. Mnogi avtorji, ki so sodelovali v razpravah, pričakujejo rezultate v trenutku. Raziskovanje je težaven posel in številne raziskave ne dajo rezultatov, kakršne bi pričakovali. S stališča kariere posameznika traja zelo dolgo, da se premakne s točke A svoje nevednosti do točke B, kjer je ta nevednost manjša. Ne zgodi se zelo hitro. In vendar večina programskih razprav, ki jih srečate v literaturi, predpostavlja, da novim zamislim rezultati sledijo hipoma. Razširjeno je prepričanje, da se mora celotno polje raziskav najkasneje v dveh letih spremeniti v skladu z vašo novo zamisljijo ali drugačnim glediščem; če se to ne zgodi, vam je spodletelo. Seveda vemo, da razvoj v resnici ni tako nagel – le poglejte zgodovino katerekoli vede. Razvoj se v znanosti s časom pospešuje kot funkcija tega, kako dobro so zastavljene osnove. Toda disciplina, ki se pravzaprav šele izvija iz dogovornih in konvencionalnih interpretacij, se ne razvija zelo hitro. Potrebni sta morda dve ali tri generacije predno vstopimo v fazo živahnega, pospešenega večanja vednosti.

Študentje mi pogosto zastavljajo vprašanja o kurzih o teoriji v arheologiji, ki jih poučujejo na univerzah. Sam ne vidim nobene teorije, razen na omenjenih področjih. Skoraj vse ostalo je bodisi metafizična diskusija bodisi diskusija o empiričnih pogojih, ki da so ali niso pomembni, in je torej vrednostna sodba o tem, kaj so empirični pogoji na tem svetu. Študentom kot teorijo pogosto predstavijo paradigmatične razprave, o katerih ljudje radi govorijo kot o teoriji. To ni teorija! To nima ničesar opraviti s teorijo, niti nima kaj dosti opraviti z znanostjo. Ni pomembno, s kakšno zamisljijo začneš. Če raziskavo zastaviš z namenom, da bi preizkusil in ovrgel to zamisel, lahko v tem kontekstu spoznaš njene omejitve. In zato sploh ni pomembno, ali je izhodiščna zamisel pravilna ali ne. Ve-

lik del razprav v arheologiji predpostavlja, da moramo izhajati iz pravilnih prepričanj, če naj bo raziskava korektna. Znanost pa pravi: "Vseeno mi je." Iz raziskovanja na osnovi slabe zamisli se lahko o tem, česa ne vem, naučim prav toliko kot na osnovi dobre zamisli, včasih celo več. Večina paradigmatičnih razprav se mi zdi res čudnih, posebej še iz znanstvene perspektive, kajti pravzaprav gre le za razglabljanje o tem, kateri je pravi način razmišljanja o prevari. Na ta način ne boste rešili ničesar, kajti do rešitve lahko pridete le, če je bilo vse vaše predhodno znanje že ustrezno. Pa ni. Nikdar ne bo ustrezno. Zato mislim, da se v arheologiji pod oznako teorija objavlja strašno veliko nekoristne literature, da gre veliko dreves v nič, recimo tako. Sam sem mnenja, da ta literatura sploh ni teoretska. Abstraktna je. Čudovito je spoznavati mnenja drugih, vendar to nima nikakršne zveze z učno strategijo ali z znanstvenim programom, ki naj bi ga teorija preverjala in izvajala.

Pa vendar je gradnja teorij v jedru tega, kar imenujete svoj program?

Gradnja teorij je seveda induktivno sklepanje, ki je polno pasti. In ravno zato je raziskovanje na osnovi indukcije produktivno, kajti zelo hitro lahko ugotovimo, da je neko predpostavko potrebno modificirati. Predstava, da je svet ploščat, denimo, je preprosto napačna. Svet ni ploščat, okrogel je. Iz gradnje teorij se izcimi vse mogoče, če jo le izpeljemo produktivno, v znanstvenem smislu strategij učenja. Če pa teorijo zgolj enačimo s filozofijo, nima to ničesar opraviti z raziskovanjem.

Kaj pa vpliv na družbo? Pravzaprav ste v začetku rekli, da nova arheologija ni bila koherentna skupina. Bi želeli temu kaj dodati, ker ves čas uporabljate prvo osebo množine?

Obstaja znanstvena disciplina in skupnost učenjakov, kot sva vi in jaz, v zelo različnih krajih. Poznamo se in si delimo zanimanje za razumevanje preteklosti s pomočjo arheološkega zapisa. Zato sem tako pogosto uporabil besedico "mi".

Kakšno je danes vaše stališče do postulatov, ki ste jih zastavili v prvotnih programskih besedilih?

Seveda upam, da sem se v življenju česa naučil. Ko sem pisal svoje prve članke, nisem poznal cele vrste publikacij in razprav, ki so tedaj potekale. Zato danes ne bi več brezpogojno zagovarjal svojih zgodnjih razprav v smislu samega načina predstavitve tez. Trdno pa sem prepričan o naslednjem. Arheološki zapis obstaja v sedanjosti in mi svoja opazovanja izvajamo v sedanjosti. Mi sami tudi odločamo o tem, kaj bomo opazovali, zato je vsaka ugotovitev o

preteklosti odvisna od naše sposobnosti za razmislek o pogojih nastanka predmetov in situacij, ki jih opazujemo. To je ključnega pomena. Ne morete zgolj predpostaviti, da to veste, da je samorazvidno; nastanek opazovane situacije morate raziskati. Takšna so bila moja naziranja že na samem začetku in do danes se niso spremenila niti za las. Ves čas sem bil tudi zavezan znanstveni epistemologiji in sem še vedno. Ne vidim nobenega razloga, da bi to spremenil. Kritike postmodernistov me ne vznemirjajo; svoja prepričanja lahko zagovarjam enako dobro kot oni svoja. Gledano dolgoročno, se bo vrednost ene ali druge pozicije izkazala s tem, katera je omogočila dejanski napredek v znanju. Kar zadeva mene, je to le prazno besedičenje.

Toda znanstvene epistemologije vendar ne bi nujno omejili zgolj na hempeljansko?

No, to je problematično, odgovoril bi lahko z da in ne. Naj odgovorim pritrdilno. Ko sem se namreč seznanil s Hempelom, je že spremenil svoje stališče do empirizma, o tem ni dvoma. Vsi kritiki pa pravijo, da je pozitivistična pozicija zasidrana v empirizmu in je torej varljiva. Resda lahko najdete avtorje, za katere to drži, mislim pa, da sam nisem bil tako zelo naiven, kajti v gradivu, ki ga citiram, je Hempel zelo ekspliciten. Gre za veliko razliko med empirično posplošitvijo in teorijo. Pravzaprav je tedaj že sprejel Einsteinovo naziranje, da je teorija svobodna invencija človeškega uma in ne rezultat indukcije iz empiričnih posplošitev. Gre za zaostajanje. Ljudje nekaj opredelijo in poimenujejo, potem pa ves čas uporabljajo le še te oznake in sploh več ne govorijo o tem, kar je bilo dejansko rečeno v diskusiji. Zato se Hempla ne sramujem in ne plašijo me ljudje, ki mislijo, da nekaj vedo o filozofiji znanosti. Gotovo v svojih zgodnjih delih nisem dovolj pogosto citiral Popperja in res je, da so nekatere razlike med t. i. pozitivizmom in realizmom taktične in ne filozofske. Vzemite samo Hempla in Popperja, denimo. Popperjev veliki prispevek je taktičen, ne filozofski oziroma ožje epistemološki. Lahko ga razumete v tem smislu, kajti veliko je pisal o determinizmu in je zavzel antideterministično pozicijo. Imel je prav, ko je za moderno znanost uporabil oznako determinizem v svojem pomenu. Če pa pomislimo na determinizem, kot se je pojavljal v filozofski literaturi v osemdesetih letih devetnajstega stoletja, tedaj ta oznaka za moderno znanost ne velja. Precej tega se je vpletlo v arheološko literaturo, ki sem jo povečini bral dovolj dobro, da sem lahko marsikaj opazil in se tu in tam ob tem pozabaval. Toda če upoštevate osnovne tehnike učenja, temeljne doneske Popperja, Hempla in drugih, ki so poskušali obravnavati epistemološke probleme na produktiven način, ne pa da bi jih zgolj na kratko od-

pravili, kot to poskuša velik del moderne filozofije, tedaj preprosto ne morete reči, da se ni moč ničesar naučiti.

Kaj pa vprašanje lovcev in nabiralcev v globalni perspektivi?

S proučevanjem lovcev in nabiralcev sem pričel v šestdesetih letih. Leta 1973 sem celo napisal knjigo o lovcih in nabiralcih, precej obsežen rokopis, katerega porumele strani je prebralo veliko študentov. Toda odločil sem se, da je ne objavim, kajti zavedal sem se, da ne vem dovolj... Gradivo je bilo bolj provokativno, kot bi si tedaj lahko privoščil. Poleg tega sem si strašno želel videti naravno okolje teh skupnosti in opraviti več etnografskega dela z lovsko-nabiralniškimi ljudstvi. Kasneje sem to uresničil, delal sem v Avstraliji, v puščavi Kalahari in na Arktiki, kamor sem se v različnih okoliščinah večkrat vrnil. Še bolj pomembno je, da sem intenzivno študiral zapise o odkrivanju teh ljudstev, kolonialistično literaturo in starejšo antropološko literaturo o lovcih in nabiralcih. Sedaj pišem knjigo, skromno knjižico o lovcih in nabiralcih sveta, ki jih pozna moderni svet. Knjiga temelji le na etnografskih opazovanjih in na podatkih iz bližnje preteklosti. Vprašanje, ki sem si ga zastavil – naj gre za etnografske ali arheološke podatke, problem v antropologiji je enak –, je vprašanje, kako pojasniti variabilnost in organizacijske spremembe v življenju teh skupnosti. Obravnavam 331 etnografskih primerov lovcev in nabiralcev. V resnici jih je več, toda podatki o ostalih so tako skopi, da nam dovoljujejo le ugotovitev, da so ta ljudstva nekoč obstajala. Primeri so z raznih koncev sveta in zajemajo vsa različna naravna okolja. Poskušam proučiti te sisteme, obravnavati razlike in stopnjo družbene integracije, njeno organiziranost in povezanost z načinom preživljanja, s strategijami mobilnosti in kompetitivnim okoljem, v katerem se odvija tekmovalnost med skupinami, in še celo vrsto stvari. Opazujem tudi relativno stabilnost habitatov, njihovo nesklenjenost in poskušam razumeti, kako se vse to umešča v sistem, kaj pogojuje stanje sistema *per se* in s tem določa njegovo stabilnost oziroma nestabilnost. Upam, da bom ta monstroozni rokopis predal založniku do božiča. Velik del osnovnih analiz in dela je opravljen. Cilja te študije sta v resnici dva. Prvič, postaviti teorijo o vzrokih za razlike med sistemi, za spremembe sistemov in o tem, kako se te spremembe dogodijo, in drugič, ovrednotiti, kako uporabne so tovrstne informacije za arheologe. Obenem želim povezati znano gradivo in etnografske podatke z zelo drugačnimi podatki ali ugotovitvami, ki jih pridobivamo kot arheologi. To delo je ambiciozno v dveh pogledih. Po svojem obsegu, po vrsti argumentov, ki jih poskušam predstaviti oziroma razgrniti, in po

tem, da želim na več načinov pokazati, kako pomembni so za arheologe tudi podatki, ki jih ne pridobivamo z izkopavanjem, in kako takšno znanje in podatke uporabimo kot pomoč pri delu z arheološkim zapisom, kako ga lahko uporabimo celo za ovrednotenje samih zamisli, ki so zapisane v tej knjigi. Knjiga torej povezuje arheološki izziv z nečim, česar doslej nismo imeli, s skorajda popolnim seznamom lovcev in nabiralcev. Prinaša diskusijo o tem, kaj je variabilnost in kakšna je njena prostorska in časovna distribucija, tudi v odnosu do družbene hierarhije, politične kompleksnosti itd. Vesel sem in navdušen... Končno sem se odločil, da je čas, da končam knjigo, ki sem jo pričel pisati leta 1973. Gotovo sem se medtem veliko naučil. Vidim namreč veliko implikacij za arheološke raziskave in metode, ki jih prej nismo poznali, sedaj pa bi jih morda lahko vpeljali. Preprosto navdušen sem zaradi tega.

In globalna perspektiva...?

Mislim, da bi morali arheologi delati v kar najširši perspektivi, ki jim je na voljo. Toda velik del raziskovanja v arheologiji poteka v obratnem smislu – arheologija te ali one regije. Arheolog dela na majhni krpici zemlje in razmišlja o svojih problemih kot o lokalnih problemih. Pa niso lokalni, za našo disciplino so to splošni problemi. Šele s spreminjanjem merila, v katerem razpravljamo o variabilnosti, lahko začnemo prepoznavati vzorce, sicer vidimo le edinstvenost in z edinstvenostjo ne moreš početi ničesar. Rečeš lahko le: "A ni enkratno?" in "Joj, vseč mi je!" ali "Ni mi vseč," ne moreš pa se iz edinstvenosti ničesar naučiti. Učimo se samo iz povezav med stvarmi. Če na vsak pojav gledamo kot na nekaj enkratnega, edinstvenega v prostorskem smislu, se ne bomo ničesar naučili o procesih, ki so bodisi oblikovali sedanje stanje bodisi so modificirali mnoga različna stanja v preteklosti. Preprosto ne bomo dosegli ciljev antropologije.

Različne arheološke skupnosti – različne šole?

Če se ozrete po svetu ali celo po Ameriki, lahko vidite, da gre v resnici za različne etnične skupine arheologov, če temu lahko tako rečemo. Mnogi arheologi ne govorijo z nekaterimi kolegi, ker z njimi enostavno ne želijo imeti opravka, spet drugi se čutijo odtujene, iz kakršnegakoli razloga že – nekaj je čisto ekonomskih.

Mnogi arheologi so zaposleni in se ukvarjajo s tem, kar imenujemo zaščitna arheologija. Sistem financiranja jim postavlja hude omejitve, zato je njihovo delo z raziskovalnega stališča precej minimalno. V tem sistemu je arheologija pojmovana kot aplikativna disciplina. To pomeni, da v zaščitni arheologiji ni prostora oziroma zagotovo ni sredstev za to, kar imenujem temeljne raziskave. Od tebe

pričakujejo, da imaš dovolj znanja, da lahko razumeš izkoptano, ne pa da boš to znanje šele pridobil z raziskovanjem v okviru zaščitne arheologije. Položaj je v resnici nenavaden, saj še vedno ne vemo dobro, kako naj razumemo arheološki zapis, potrebnih je še veliko temeljnih raziskav, da bi sploh mogli razmišljati o aplikativni disciplini. Vsi ti arheologi, ki delajo v zaščiti, naj bi se torej počutili kot inženir, ki ima vso vednost o fiziki in jo potem uporabi? Te vednosti arheologi nimamo. Arheologi, ki delajo na tem področju, se čutijo odtujene od akademske arheologije in so pogosto celo mnenja, da so privilegirani, ker nimajo akademske službe. Morali bi izvajati temeljne raziskave, ker se želijo učiti. Na drugi strani pa se mnogi akademiki ukvarjajo z zaščitno arheologijo.

Sistem financiranja arheologije je zares čuden, vsaj v tej deželi. Verjetno je lažje dobiti raziskovalni denar Nacionalne znanstvene fundacije za delo v Etiopiji kot za delo v Texasu, kajti predpostavlja se, da je tu na voljo denar, namenjen zaščitnim raziskavam – zakaj naj bi torej zapravljali denar Nacionalne znanstvene fundacije v Texasu?

V resnici je arheologija aplikativna disciplina, enako kot fizika. Fizika ima inženirje in temeljne raziskave v fiziki omogočajo inženiring. O raziskavah v arheologiji nikdar ne razmišljamo kot o temeljnih raziskavah, kajti vsaka arheološka raziskava je aplikativna, mislim, da je to naša realnost. Način, kako smo kot stroka organizirani, pa se nikakor ne ujema s tem, kar delamo. Iz tega izhaja velik del konfliktov v arheologiji, ko denimo mnogi pravijo: "Oh, saj so samo zaščitariji, saj nimajo pojma!" Res, če ne izvajaš temeljnih raziskav, kako sploh lahko trdiš, da veš, kaj delaš, oziroma kako lahko svoje delo sploh ovrednotiš?

Raziskave, ki so potrebne, da bi lahko realistično, s stališča preteklih procesov interpretirali arheološki zapis in sklepali o tem, kakšna je bila preteklost, te odpeljejo na čudne kraje. Jaz sem lezel po brlogih hijen, letal naokrog z volkovi, počel sem vse mogoče in na raznih koncih sveta, kjer sem le lahko dobil potrebne podatke. Takšna raziskovalna strategija več ne zadošča. V arheologiji zelo cenimo delo nekoga, ki si izbere neko regijo in tam dela vse življenje. Oblikuje akumulativen korpus opazovanj in ta je uporaben tudi za druge raziskovalce. Toda pozor! Če niste sposobni svojih sodobnih opazanj prevesti v realistične ugotovitve o preteklosti, tedaj vaše delo zgolj obleži kot nekakšen deskriptivni monstrum. Prav iz tega razloga arheologi ne razumejo dobro širšega konteksta. Pa to perspektivo še kako potrebujemo, kajti arheologi so ves čas v podobnem položaju kot inženir – most je treba načrtovati

in zgraditi. Nimajo pa ustreznih intelektualnih orodij, saj nimamo raziskav, ki naj bi jih upravičile. To je ena sporna točka. Druga pa so vsi ti paradigmatični nesmisli. Sicer menim, da slednje ni prav nič presenetljivo, kajti arheologi povečini niso znanstveniki, temveč humanisti. V humanistiki pa vpraševanje po tem, kako nekaj vemo, ni ravno pogosto. Ukvarjajo se s tem, kaj je kdo vedel, in z argumenti avtoritete, pa kdo da je briljanten in bi ga torej morali poslušati in z normo-kulturno-epistemološkimi strategijami. Zato lahko vidite, da v humanistiki prevladujejo vrednostne sodbe, osebne ocene, osebne zgodovine, te vrste reči, učne strategije znanosti pa igrajo le majčkeno vlogo. Po mojem mnenju bo imela arheološka literatura, vse dokler se izobražujemo kot humanisti in se usmerjamo v humanistiko, značilnosti ženskih kril – dolžina krila je zdaj takšna, zdaj drugačna, spremembe pa niso akumulativne, temveč so le ciklične, ki vas vodijo sem ter tja od enega do drugega niza idej. V humanistiki sem tekom svojega življenja opazil vsaj tri cikle, v katerih je ideja, ki je že bila opuščena, kasneje ponovno postala najbolj vroča tema. Zato menim, da moramo mnogo več časa posvetiti ugotavljanju, kako naj se učimo.

Dodal bi lahko še nekaj. Gre za predstavo o tem, da naj bi arheologija proizvajala zgodovino in še posebno zgodovine za posamezne narode. Antropologijo pa vidim kot polje, kjer bomo morda prišli do zgodovine, do stvari, ki so se zgodile. Toda tega ne bomo dosegli z drobljenjem na to zgodovino in ono zgodovino, na zgodovino te osebnosti in one skupnosti. To bomo dosegli z bolj globalnim razumevanjem procesov, ki povzročajo spremembe in variabilnost. Torej, če nameravate napisati zgodovino tega in tega v tem in tem času, je bolj verjetno, da boste pridelali deskriptivno gradivo, nekaj opažanj o arheološkem zapisu, ki jim bo sledil humanistični diskurz o tem, za kar vi menite, da je vredno razprave, in o tem, da je v znanosti nasploh napredek le v deskripciji. Kajti tehnike učenja in metode ovrednotenja uporabnosti argumentov niso vključene, gre preprosto za vprašanje, ali so verjetne, ali ustrezajo temu, kar že vem: če da, potem sem z njimi zadovoljen. No seveda, takšna je sodobna kultura.

In kaj je torej po vašem mnenju v sodobni arheologiji produktivnega, naprednega?

Torej, največji potencial je v opazovanju in v tem, da ga je čim več. Pa tudi če je opazovanja dovolj – če nimate načina, da bi ga analizirali, ste obtičali. In seveda smo šele nedavno dobili praktična sredstva za analizo velikih korpusov observacijskega gradiva – in to velja za vse znanstvene discipline. Arheologija nekam počasi spo-

znava vrednost analize oziroma, kaj analiza sploh je. Kajti analiza je neznanka, o kateri govorim. Imamo torej sredstva za analizo, ki jih prej nismo imeli – ko sem sam začel na tem področju, nismo imeli nikakršnih sredstev. Lahko ste neskončno dolgo sedeli za ročnim računalom in niste prišli nikamor. Zdaj imamo sredstva, da pričnemo s pravimi analizami in da delamo bodisi v ogromnih bodisi v majhnih merilih in zelo podrobno. Ni torej dvoma, da se bo arheologija spremenila kot posledica analiz, ki so v teku. Ker jih v preteklosti v glavnem ni bilo. Prišli smo do sklepov, ki so povzemali, ni pa bilo interaktivnih analiz. Tudi če pogledate resnično dobre sodobne monografije. Še vedno imajo poglavje o kamnitih orodjih, poglavje o glajenem kamnitem orodju in poglavje o keramiki. Povzemanje se dogaja znotraj posameznih področij in nikdar ne vidite, kako frekvence kamnitih orodij kovarirajo s keramiko in so reorganizirane v prisotnosti neke druge spremenljivke. Tega nikoli ne vidite. Zdaj imamo sredstva, da to naredimo, in analitične raziskave te vrste bodo zagotovo spremenile način, kako arheologi razmišljamo o svojih problemih, o tem, kako naj delamo arheologijo, kako razmišljamo o samem dejanju opazovanja. To že ima učinek. Izkopavanja so v tehničnem, dokumentarnem smislu po vsem svetu danes veliko boljša, kot pa so bila pred petnajstimi, dvajsetimi leti. Resničen napredek torej obstaja na stiku analitskega potenciala in tega, kar je potrebno za dobro analizo. To je verjetno najbolj napredno področje v arheologiji danes.

Kako pa je tedaj z družbeno relevantnostjo arheologije?

Naj povem takole. Če naravo raziskovanja v bistvu narekuje neposredna družbena relevantnost, tedaj nisem prepričan, da bomo kaj dosti napredovali v znanju. Ko se namreč osredotočite na svojo nevednost, morate izhajati iz tega, kar veste, da bi se lahko premaknili k temu, česar ne veste. Obstaja torej notranja logika učenja, ki mora zoperstaviti realnost tega, kar mislimo, da vemo, s tem, kar je problematično in česar verjetno ne vemo. In to povzroča veliko trenj v vseh znanostih med tem, kar moramo vedeti, in tem, kar lahko izvemo, kako sposobni smo pridobivati to znanje. Zato ne pravim, da ne bi smeli raziskovati zanimivih stvari; pravim, da bi jih morali, pravim pa tudi, da ne morete presojati rezultata teh raziskav glede na njegovo neposredno družbeno relevantnost.

Bi lahko nekaj povedali o vaših stikih z Ljubljano?

O, zelo rad, kajti, kot se morda spominjate, v Ljubljano sem prišel po dolgem potovanju, ki se je pričelo v Indiji in se je nadaljevalo v Afriki. Ko sem prišel v Ljubljano, sem bil seveda zatopljen v vsa ta opažanja, v Indiji sem tudi

predaval in se ukvarjal z zelo različnimi ljudmi. Pričakoval sem – ne zato, ker bi imel neke predhodne predstave o Jugoslaviji ali Ljubljani ali o vas, ki vas dotedaj še nisem poznal –, da bom imel opravka z novo vrsto kuturne bariere. Kar pa sva z ženo Nancy našla, ko sva prišla v Ljubljano, so bili zelo topli ljudje. To je bilo ediničrat v življenju, da sem bil resnično na robu, pa sem sodeloval v resnično intelektualni skupnosti. Te so namreč v Združenih državah redkost. Vem, da obstajajo, ne mislim, da so tam izumrla vrsta. Nekaj tega sem užil, ko sem pred leti predaval na Univerzi v Chicagu, toda ko se je univerza razširila, je te vrste akademska atmosfera in očaranost z vsem intelektualnim preprosto izginila v majhne specialnosti. Ljudje so se pogovarjali le z ljudmi, s katerimi so nekaj skupaj počeli, ni pa bilo tega širšega interesa za intelektualna vprašanja, za katerega sem občutil, da je v Ljubljani prisoten povsod. Bil sem osupel. Spominjam se, da se je neki nemški učenjak pripeljal z vlakom v Ljubljano, in nekdo se je kaj vem od kod pripeljal, da bi poslušal njegovo predavanje iz nekega predmeta, ki sploh ni sodil na njegovo področje. To je v Združenih državah resnično redko. Pa tudi sami pogovori; ljudje so se aktivno udeleževali pogovorov o stvareh, za katere niso bili specialisti. To mi je bilo strašno všeč. To je torej moj zelo osebni odgovor na moje bivanje v Ljubljani.

Mogoče sem vam že omenil, da se ne spominjam več, o čem sem predaval v Ljubljani. Spomnim se dogodkov s predavanj, ljudi, ki so mi zastavljali vprašanja, in kontekst, v katerem so se stvari dogajale. Ne vem torej natanko, kaj sem počel v Ljubljani. Karkoli je že bilo, je bilo skladno s tem, s čimer sem se v arheologiji ukvarjal ali o čemer sem razmišljal takrat. Gotovo me je spodbujal odziv. Nekako sem ugibal, kaj neki bi lahko študentom najbolj koristilo, zato je to bila z moje strani diagnostična interakcija. Mislim, da se dobro spomnite, da sem pogosto rekel: "No, ne bom govoril o tem, govoril bom o čem drugem," največ s tem, ko sem spoznaval, kakšno znanje so študentje že imeli. Prav res ne bi mogel reči, kaj sem trdil in kakšno držo sem zavzel ali kaj sem poudarjal, ko sem bil v Ljubljani.

Zelo podrobno pa se spominjam doživetij z Ivanom Turkom in vami, izletov na najdišča, kako sem si ogledoval gradivo in razpravljal z izkopavalci. Spomnim se Ivane v Beogradu in vseh teh ljudi, dveh mož, ki sta Nancy zvezla v jamo v Divje babe, pa čudovitega popoldneva, ko smo na neki kmetiji pili slivovko. Veliko sem se naučil, kajti nikdar nisem videl arheološkega gradiva in večina tega, kar sem videl, je bilo paleolitsko. Tako da sem izvedel nekaj o arheološkem zapisu in nekaj o tem, kaj so počeli arhe-

ologi. Toda gotovo sem iz Ljubljane prinesel skorajda romantičen pogled na vaše intelektualno življenje takrat.

Moramo se seznaniti s kolegi in gradivom vsepovsod in bolje se moramo sporazumevati kot arheologi. Zares sem se težko pogovarjal s kolegi iz Ljudske republike Kitajske, predvsem zato, ker jih je zanimala pretežno kitajska zgodovina in so ob mojem primerjanju arheološkega gradiva z nečim iz Indije ali Afrike rekli, da to nima ničesar opraviti z njimi in niso cenili takšnega dela. Zaradi česar je bilo sporazumevanje težavno. Ponekod v severni Evropi sem imel tu pa tam stike z učenjaki, od katerih sem odšel z mislijo, da nimam nič skupnega s takšno arheologijo, kajti naletel sem na neverjetno empiricistično usmeritev v opisovanje opaženega in nič več kot le to. Obstajajo torej resnični problemi, ki jih moramo premagati in ki zadevajo naša mnenja o tem, kaj je vredno narediti, da bi naše temeljno znanje napredovalo, in kaj pri tem uporabljamo. Ne pravim, da nam ni treba podrobno opisovati, pomembno je, kaj s temi opisi počnemo. Veliko ljudi opravlja svoje delo, katerega rezultat verjetno še dolgo ne bo uporabljen, in torej ne naredijo ničesar, kar bi v tem hipu prispevalo k napredku njihove discipline. Morda bomo njihova opažanja lahko uporabili kdaj v prihodnosti, njihova drža pa ne omogoča napredka v znanju v tem trenutku. Zaradi tega je diskusija v stroki velikokrat težavna.

Prevedla in priredila:

Katarina Predovnik in Boris Kavur